რა მიზეზია

„წერა-კითხვის საზოგადოების“ მცირე ნაყოფიერებისა?

(ხელმოუწერლად დაიბეჭდა მეთაურ წერილებად გაზეთ „დროებაში“ 1883 წელს)

1879 წელს ჩვენში დაარსდა საზოგადოება ქართველთა შორის განათლების გასავრცელებლად. ყველა კვერს დაგვიკრავს, რომ ამისთანა მაღალ-მნიშვნელოვანი საზოგადოება ჩვენში ჯერედ არ დაბადებულა. მას დანიშნულებად აქვს არა რაიმე დაბალი საგანი, არამდე იმისთანა უძვირფასესი საუნჯე ადამიანებისთვის, როგორიც არის ერის განათლება. იგი ემსახურება არა ერთს რომელსამე წოდებას ქვეყნისასა, არამედ ვალად იდებს ზრუნვას მთელს ერზედ, მისთვის არ არსებობენ: არც თავადი, არც აზნაური, არც სამღვდელო, არც გლეხი: იგი ემსახურება საერთოდ მთელს ქართველობასა. მისი მოქმედება არ განისაზღვრება ჩვენი ქვეყნის ერთი რომელიმე კუნჭულით , - მის ასპარეზს, სარბიელს შეადგენს მთელი ჩვენი ქვეყანა , მთელი საქართველო: კახეთი, ქართლი, იმერეთი , რაჭა, სამეგრელო, გურია, სამურზაყანო, ოსმალეთის საქართველო, ერთი სიტყვით თითქმის მთელი სამეფო თამარისა.

ამ გვარს საზოგადოებას ბევრი კეთილი წადილისათვის უნა შეესხა ფრთები და დიდი იმედი დაებადა ჩვენს საზოგადოებაში. სწორედ ესეც მოხდა, მაგრამ მოვესწარით ამ წადილების განხორციელების დასაწყისსა? სამწუხაროდ ამ შემთხვევაში ჩვენზედ უკუღმა აღსრულდა ერთი მარჯვე ანდაზა, და ჯერჯერობით სპილოს რწყილი ვაშობინეთ.

საზოგადო კრება, რომელზედაც ქართველობა ას-ასობით მაინც უნდა ესწრებოდეს, ვერც ერთხელ ვერ შესდგა თავის დროზედ , რადგანაც ორმოც-და-ათი კაცი, კანონიერი რიცხვი, ვერც ერთხელ ვერ მოგროვდა.

საზოგადოების წევრებად ქართველები ითვლებიან არა ათიათასობით, არამედ ასობით. წევრები საზოგადოებისა ისე გულ-გრილად ეპყრობიან საქმესა, რომ რის ვაი-ვაგლახით შემოდის საზოგადოების კასაში მხოლოდ მეათედი ნაწილი იმ ფულისა, რომელიც ყოველ წლივ უნდა გროვდებოდეს . გამგეობასაც გადაედო ეს გულგრილობა, და იგი ვერ იჩენს ჯეროვან უნარს და მხნეობასა, და მას რაიმე შესამჩნევი კვალი ჯერ არ გაუვლია. ორიოდე სკოლა, ორიოდე წიგნაკის გამოცემა, სამიოდე სტიპენდია და ერთი შკაფი წიგნები, აი მთელი მისი მოქმედების ნაყოფი დღემდინ.

რა არის უმთავრესი მიზეზი ამ გვარი უძლურებისა? საზოგადოება და მისი გამგეობა რად არ წარმოგვიდგენს ცოცხალს, მოქმედ მხნე დაწესებულებას და რატომ ჰგავს სნეულ და მიხრწნილს საზოგადოებრივ ორგანიზმსა? თავ-და-პირველ მიზეზად ასახელებდნენ და ასახელებენ ბევრნი გარეგან დაბრკოლებასა. ამ დაბრკოლებაზედ ბევრი ითქვა როგორც დასტამბული სიტყვის შუამავლობით, ისე პირადადაც. მაგრამ უნდა გავტყდეთ, და მოგახსენოთ, რომ ამ მიზეზის მნიშვნელობა ერთობ გაზვიადებულია. იგი უშლიდა ერთს გვარს მმართველობის მოქმედებას, სახელდობრ სკოლების გახსნასა. მაგრამ განა საზოგადოებისა და მმართველობის მოქმედება მხოლოდ სკოლებით იწყება და სკოლებით თავდება? განა სკოლების დაარსება შეადგენს ანსაც და ჰაესაც? სრულიადაც არა, არა ნაკლები მნიშვნელობა აქვს სახელმძღვანელოების გამოცემას, სახალხო წიგნების ბეჭდვას, ქართული ბიბლიოთეკების დაარსებას ყველა შესანიშნავ ცენტრებში, ქართული ენის სწავლების გაძლიერებას ქართული სახელმძღვანელოების და

წიგნების შეწირვით ღარიბ მოსწავლეთა სასარგებლოდ ხელმოკლე სასოფლო და სამოქალაქო სკოლებში, სახალხო საუბრების გამართვას და სხვ. ამ კალაპოტში სიარულს და წარმატებას ხომ არა- რაიმე გარეგანი ღობე არ უშლიდა. მაგრამ სად არის ან დას-დასი სახელმძღვანელონი, ან სახალხო წიგნები, ან სახალხო ბიბლიოთეკები, ან სახალხო საუბრები? სად არის კიდევ საკვირაო სკოლები, რომელთა დაარსება შედარებით ისეთი ადვილია და რომელთაც სრულიად არ შეეხებოდა ის გარეგანი დაბრკოლება, რომელიც წინ აღუდგა სამუდამო სკოლების გამრავლებასა?...

იძულებულები ვართ მოგახსენოთ, რომ თვით სამუდამო სკოლების დაარსებას წეს გარეგანი დაბრკოლება თავიდან ასცილდებოდა, თუ რომ გამგეობას გამოეჩინა მომეტებული გულის-ყურის დამყარება საქმეზედ, მომეტებული გამჭრიახობა და სიმარჯვე.

მეორე მიზეზიც მოჰყავდათ, და მოჰყავთ იმ გვარ პირთა რომელთაც უჭირავთ წარჩინებული ადგილები ჩვენს საზოგადო ასპარეზზედ. მათი აზრით, წერა-კითხვის საზოგადოების მეტად ზანტი მოქმედება წარმოსდგება ჩვენი ერის მოუმზადებლობისაგანო. ამ გვარი რთული და მაღალმნიშვნელოვანი საზოგადო საზოგადო საქმეების კეთილად წარმართვას ეჭირვება მრავალი მცოდნე და მხნე პირიო. ჩვენში კი ამ გვარს პირებს თითებზე ჩამოსთვლითო. საზოგადოების დაარსება სრულიადაც არ ამტკიცებს ჩვენს მისთვის მომზადებასაო. სამიოდ-ოთხმა დაწინაურებულმა პირმა გამოიდო თავი, შეადგინა წესდება, სწერა ჟურნალ-გაზეთებში ამ საქმის მნიშვნელობაზედ, დროებით თანაგრძნობა აღძრა საზოგადოებაში ;მაგრამ წამის თანაგრძნობა გავს ბურბუშელის ცეცხლს, რომელიც მხოლოდ რავდენსამე წამს გაანათებს, მერმე ჩაქრება და გარშემო იმისთანავე სიცივესა სტოვებს, როგორიც წინად იყოო.

ჩვენ მეტ ნაკლებად უარ-ვყოფთ ამ აზრსაცა. განათლებულნი პირნი უფრო ნაკლებად გვყავდა წარსულ საუკუნეებში; მაგრამ ეს გარემოება სრულიადაც არ უშლიდა სკოლების სიმრავლეს და წერა-კითხვის გავრცელებას არამც თუ ქალაქებში, თითქმის ყველა სოფლებშიაც. ისტორიასაც რომ არ გამოვეკიდოთ და ახლანდელს ჩვენს მდგომარეობას დავაკვირდეთ, დავინახავთ, რომ ჩვენ მართლა ისეთი ღატაკნი არა ვართ განათლებული პირებითა, როგორც ჰგონია ბევრსა. ბლომი ნაწილი თავად-აზნაურობისა ამჟამად ნასწავლთა დასს ეკუთვნის; სამღვდელოება, მოქალაქეობა და თვით გლეხობაც დღითი-დღით ავსებენ თხელს რაზმს ინტელეგენციისასა, რომელიც ამჟამად წარმოადგენს შესამჩნევს ძალას. ყოველს საქართველოს ქალაქში მოიპოვება ნასწავლთა დასი, რომელსაც ცოდნაც და მნეობაც ნებას აძლევს ნაყოფიერი მონაწილეობა მიიღოს წერა-კითხვის საზოგადოების საქმეების წარმოებაში... სიძნელეც და სირთულეც ამ საქმისა ძალიან გგაზვიადებულია: იგი ბევრად ადვილია იმისთანა საქმეებზედ, რომელნიც ნარცხადაც არ მოვლენ მასთან თავისი საზოგადოებრივი მნიშვნელობით და საყოველთაო სარგებლობით. არც მასწავლებლობა სახალხო სკოლებში, არც სახელმძღვანელოების და სახალხო წიგნების შედგენა და გამოცემა, არც საკვირაო სკოლები შეიძლება ჩავთვალოთიმისთანა საქმედ, რომლის განხორციელება არ შეეძლოს ჩვენს ნასწავლ დასსა.

მაშ რა მიზეზია?

ნამდვილი, ჭეშმარიტი მიზეზი წერა-კითხვის საზოგადოების მცირე ნაყოფიერებისა გახლავთ იგივე, რაც აქამდინ ხელს უშლის და მეტ-ნაკლებობით ასუსტებს იმისთანა ნიჭით და მხნეობით შემკულ ერსა, როგორც არის საფრანგეთის ერი. ჩვენ ვამბობთ იმ მართვის სისტემაზედ, რომელსაც ჰქვიან ცენტრალიზაცია...

სამწუხაროდ, წერა-კითხვის საზოგადოებისსაქმეების მართვა თავდაპირველად ცენტრალიზაციის სისტემაზედ მოეწყო , ცენტრალიზაციის კალაპოტში ჩაიჭედა. ათიოდე თბილისში მცხოვრები პირნი , აღმორჩეული თბლისელებისგანვე, მართავენ და განაგებენ ამ რთულ საქმეს... იგინი მოვალენი არიან საქმე წინ წააყენონ კახეთშიაც და გურიაშიაც,სვანეთშიაც და მესხეთშიაც. არცერთი კუთხე საქართველოსი თვითონ , თავისი საკუთარი ძალით და მხნეობითაარ იღებს მონაწილეობას თავისივე განათლების საქმეში. ყველგან დაიმედებულნი არიან თბილისელ გამგეობაზედ, ყოველი კუთხე ცენტრიდან მოელის საქმის დაწყებასა და გაკეთებასა. შემოსცქერიან თბილისს: სიღნაღიც, თელავიც, დუშეთიც, გორიც,ახალციხეც ქუთაისიც, ონიც, ზუგდიდიც, ოზურგეთიც, სოხუმიც. ძალა-უნებურად წერა-კითხვის საზოგადოების გამგეობასაც ეს ბიოროკრატიული სენი დაემართათ. ამ სენის წყალობით ბევრი ოზმა ქაღალდი დაიწერა , ბევრი ბოთლი მელანი დაიცალა და საქმე კი ცოტა გაკეთდა და კეთდება.

შემცდარი ვიქნებით, თუ ამაში არ გავამტყუნებთ გამგეობასა... მაგალითად ავიღოთ საწევრო ფულის შემოტანა. საზოგადოების წევრები გაფანტულები არიან მთელი ჩვენის ქვეყნის პირზედ. ფული მათ ან სრულიად არ შემოაქვთ, ან თუ შემოაქვთ, უდრო-უდროოდ, გვიან. გამგეობას კი ვალად აქვს იზრუნოს საწევრო გულის დროით შემოტანაზედ. სხვა რაღა ღონისძიება აქვს მას, თუ არა სწეროს წერილები ამ დაუდევარს წევრებსა! ისიც სწერს, სწერს და სწერს; მაგრამ ამ წერით მისი კასა არამც თუ არ ივსება, არამედ ემატება დეფიციტად ის ფასი, რომელსაც ითხოვს ეს მიწერ-მოწერა, ასე სჭირს ქაღალდის სიტყვას, რომელიც იმისთან დაუდევარ ადამიანს, როგორიც გახლავს, სამწუხაროდ, ჩვენი ქართველი, ავიწყდება რამდენიმე წამის შემდეგ და ამის გამო უქმად რჩება.

ახლა წარმოიდგინეთ, რომ გამგეობასა აქვს თავისი განყოფილება, აგენტურა, საქართველოს ყველა კუთხეში და ამ აგენტურის წევრებად ამორჩეული ჰყავს სამიოდე განათლებული და საზოგადო სიკეთის მოყვარე პირი. ეს პირები იმოქმედებენ ადგილობრივ საზოგადოებაში, უმთავრესად არა მიწერ-მოწერით, არამედ ცოცხალი სიტყვით, რომელსაც ყველგან დიდი გავლენა აქვს. იგინი ეცდებიან პროპაგანდით, ჩაგონებითჩინით აღძრან თანაგრძნობა საზოგადოებისადმი, იშოვნონ ბლომად წევრები თავის დროზე ჰკრიფონ, საწევრო ფულები უგზავნონსაზოგადოების გამგეობას თბილისში.

წარმოიდგინეთ, რომ სახელმწიფო მმართველებს სოფლად მამასახლისები და სოფლის მოსამართლეები არ ჰყავს და თვითეული გლეხი იძულებულია ცალკე გზავნოს სახელმწიფო ხარჯის ფული თბილისის ხაზინაში. ცხადია, რომ ამ გვარი წესი დიდად შემავიწროვებელი იქნებოდა გლეხებისათვისაც, მმართველობისთვისაც და ესრედ წოდებულს ნედოიმკებს ერთი თად აქცევდა.

სწორედ ამგვარი წესი არსებობს წერა-კითხვის საზოგადოების ხარჯის მოკრეფაში. არც ერთს ადგილს, თბილისის გარეშე, გამგეობას არა ჰყავს პირნი, რომელნიც მას უწევდნენ იმისთანავე სამსახურს, როგორც მამასახლისები და სოფლის მოსამართლეები უწევდნენ მმართველობას. ყოველმა წევრმა, პროვენციაშ მცხოვრებმა, უნდა ცალკე დასწეროს წერილი, ჩასდოს შიგ ფული, მიიტანოს ფოსტაშ, და გამოგზავნოს თბილისში. ვინც სულით და გულით თანაუგრძნობს განათლების საქმესა, მისთვის ეს მცირედი გარჯა არაფერია, მაგრამ, სამწუხაროდ, ამგვარი პირები ჯერად ღარიბნი ვართ. უმეტესი ნაწილი ისე გულგრილად უყურებს ამ საქმეს, რომ მათთვის ნამდვლ დაბრკოლებას შეადგენს წერილის დაწერა, ფოსტაში მიტანა და ფულიანი კონვერტის გამოგზავნა. ადგილობრივი აგენტები ამ დაბრკოლებას

სრულიად მოსპობდნენ, მარჯვე დროს გამოართმევდნენ წევრებს ფულსა, ერთად მოუყრიდნენ თავსა და გამოგზავნიდნენ თბილისში.

ავიღოთ სკოლების გახსნა და ხელმძღვანელობა. გამგეობამ ერთი ღონისძიება იხმარა სკოლების გამრავლებისთვის: დაბეჭდა ფორმა, რომელზედაც უნდა შესდგეს სოფლების განაჩენები სკოლების გახსნის თაობაზე და აღუთქვა მათ განსაზღვრული შემწეობა. მეტი მას არა შეეძლო რა და სხვას ვერაფერს მოვსთხოვთ. მაგრამ ცხადია ყველასათვის, რომ ეს სტულიად საკმარისი არ არის. დაბეჭდილი ფორმა ან ვერ მიაღწევს, ან თუ მიაღწია, წამკითხველი იქნება არც კი ამოჩნდეს, და თუნდაც წაიკითხონ , მაგდენად ყურს არ გაიბერტყენ. აქაც საჭიროა ცოცხალი სიტყვა, პირადად ჩაგონება სკოლის სარგებლობისა, შეგულიანება გლეხებისა, გაქარწყლება სკოლის მოწინააღმდეგეთა აზრებისა, რომელნიც ყველგან მოიპოვებიან და გულს უცრუებენ გლეხევს ამ წმინდა საქმეზედ, და სხვანი. გახსნილ სკოლას ზედამხედველობა ეჭირვება, ხელმძღვანელობა და ზრუნვა უნდა, რომ სკოლამ ნაყოფი დაანახოს გლეხობასა და შეაყვაროს თავისი თავი. ყველა ეს თითქმის შეუძლებელია თბილისში მყოფი გამგეობისათვის, და სამაგიეროდ ადვილია იმ განათლებული „საზოგადოების“ წევრთათვის , რომელნიც სცხოვრობენ საქართველოს სხვა-და-სხვა კუთხეებში, პროვინციის სხვა-და-სხვა ქალაქებსა და დაბებში.

ავიღოთ მესამე საგანი. საზოგადოება ბეჭდავს საბავშვო და სახალხო წიგნებსა, მაგრამ ესენი სულ არ იყიდებიან, ან მცირედ საღდებიან. სამი წელიწადია, მაგალითად, რაც საზოგადოებამ დაბეჭდა იმისთანა საჭირო წიგნი, როგორიც არის „იგავ-არაკნი“ თავ. რაფ. ერისთავისა. მაგრამ დღემდინ მესამედი ძლივს არის გაყიდული. რათა? იმიტომ, რომ ცენტრალურ გამგეობას მხოლოდ ერთი ღონისძიება აქვს წიგნების გავრცელებისათვის- გაზეთებში გამოცხადება; ხოლო ეს ღონისძიება საკმარისი არ ჩნდება იმისთანა დაწინაურებულ ქვეყნებშიც კი, სადაც სწავლა-განათლების სურვილი დიდია, სადაც წიგნებს შეძენა შეადგენს ერთს უსაჭიროესს მოთხოვნილებასა. ამ გვარს ქვეყნებშიაც კი ყოველ შესანშნავ კუთხეში და კუნჭულში მართავენ წიგნების საწყობებსა, „რომელნიც გაყიდვას წიგნებისას მეტად აადვილებენ, რადგანაც ადგილობრივად და გაურჯელად აკმაყოფლებენ ადგილობრივი მცხოვრებლების მოთხოვნილებასა... ჩვენს ქვეყანაში წიგნის კითხვის სურვილი, დიდებში, თუ პატარებში, იმდენად სუსტია ჯერედ, რომ, ვიმეორებთ, იმისთანა მცირე დაბრკოლებაც, როგორც წიგნის ფსტით დაბარებაა თბილისიდგან, ფუჭადა ხდის ამ სურვილსა. რათა ეს დაბრკოლება თავიდან ავიცილოთ, წიგნები მოვფინოთ კუთხითი-კუთხემდინ, საჭიროა, რომ ისინი საქართველოს ყოველს კუთხეში იპოვებდნენ, ყველგან თვალში ეჩხირებოდნენ მცხოვრებლებსა და თითქოს ეუბნებოდნენ: მიყიდეთ, თუ უმეცრების მოყბარენი არა ხართო; და ისინიც იყიდიან ერთი ათად უფრო ხშირად, ვიდრე ახლა ყიდულობენ.

რომელი მხარეც უნდა აიღოთ წერა-კითხვის საზოგადოების მოქმედებისა, ყველგან საჭიროა ადგილობრივი მოქმედნი პირნი, ადგილობრივი ხელმძღვანელნი. საკვირაო სკოლების წარმოება, სახალხო და საბავშვო წიგნების თარგმნა, თუ შედგენა, სახალხო საუბრების გამართვა, სახალხო ბიბლიოთეკების დაარსება, წიგნებით შემწეობა ღარიბთა მოსწავლეთათვის, სპექტაკლებისა და სალიტერატურო საღამოების გამართვა საზოგადოების სასარგებლოდ - ყველა ეს ერთად და თვითეულად ითხოვს ადგილობრივს თაოსნობას, ადგილობრივ სარისტასა. თბილისში მყოფი გამგეობა უნდა იქნას თითქმის მხოლოდ რეგულიატორი, წესის და რიგირ მიმცემი თავისი პროვინციალური განყოფილებისა, აგენტურებისა.

შევცდებით, თუ ვიფიქრებთ, რომ პროვინციის ქართველებს არა აქვთ თავი ამ გვარი საქმისათვის და მათი მონაწილეობა იქნება ამაო და ფუჭი. ჩვენი ქვეყნის ყველა თვალ-საჩინო კუთხეში იპოვებიან პირნი, რომელთაც ცოდნა და სურვილი სრულს შეძლებას აძლევენ მიიღონ ნაყოფიერი მონაწილეობა ამ საქმეში. საჭიროა მხოლოდ, რომ იგინი გამოწვეულ იქმნან ამ ასპარეზზედ, აღიარებულ იქმნან აგენტებად და მიენიჭოს მათ ჯეროვანი სანქცია საზოგადოებისაგან.

როცა ეს მოხდება, როდესაც ყოველ კუთხეში და ყოველ ქალაქში დაწესდება წერა-კითხვის საზოგადოების განყოფილებანი, ანუ აგენტურები, ჩარხი წერა-კითხვის საზოგადოებისა სწრაფად დატრიალდება, დაიბადება პატიოსანი გაჯიბრება საქართველოს კუთხეებს შორის ხალხის განათლების შესახებ და ერთი ოცად მეტი გაკეთდება ყოველ წლივ, ვიდრე ახლა კეთდება.

ტექსტის ციფრული ვერსია მოამზადეს:

ქ.დუშეთის #2 საჯარო სკოლის მოსწავლეებმა **სალომე რუხიაშვილმა, მაიკო ჭინჭარაშვილმა** და **ნუცა თანიაშვილმა.**